

The background of the entire slide features a close-up of a globe showing the continents of Africa and Europe. In the foreground, on the left, is a large, light-colored wooden chess piece, likely a king or queen, which is out of focus. The overall lighting is soft, and the colors are muted, giving it a professional and academic feel.

ΚΕΔΙΣΑ ΚΕΔΙΣΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

**Από τον Κεμαλισμό στο Νέο-οθωμανισμό
του Δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας»**

Μιχαήλ Χατζηάστρου

Ερευνητική Εργασία Νο. 58

Ερευνητική Εργασία Νο. 58

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΕΜΑΛΙΣΜΟ ΣΤΟ ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ «ΓΑΛΑΖΙΑΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ»

ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΤΖΗΑΣΤΡΟΥ

Αναλυτής ΚΕΔΙΣΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΕΔΙΣΑ

Δρ. Ανδρέας Γ. Μπανούτσος, Πρόεδρος

Δρ. Παναγιώτης Σφαέλος, Αντιπρόεδρος & Δ/ντης Ερευνών

Βασίλης Παπαγεωργίου, Γενικός Γραμματέας

Αργέττα Μαλιχουτσάκη, Οικονομική Διαχειρίστρια

Ευάγγελος Διπλάρας, Μέλος

Ευάγγελος Κούλης, Μέλος

Αναστασία Τσιμπίδη, Μέλος

© 2020 Center for International Strategic Analyses (KEDISA), ALL RIGHTS RESERVED

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without written permission of the publisher

Από τον Κεμαλισμό στο Νέο-οθωμανισμό του Δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας»

Μιχαήλ Χατζηάστρου

Απόφοιτος ΣΣΕ, ΜΑ Διεθνών Σχέσεων

Πειραιάς

25 Ιουνίου 2021

Από τον Κεμαλισμό στο Νέο-οθωμανισμό του Δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας»

Μιχαήλ Χατζηάστρου

1. Εισαγωγή

Η παρούσα ανάλυση επιχειρεί μια ιστορική αναδρομή ακολουθώντας τα βήματα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από το 1923 ως και σήμερα, από την μετάβαση από τον Κεμαλισμό στο δόγμα των Δύομισι Πολέμων και από το Δόγμα Νταβούτογλου στο Ναυτικό Νέο-οθωμανισμό του Δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας, καταδεικνύοντας τελικά πως το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας έρχεται ως συνέχεια μιας νοοτροπίας δεκαετιών, η οποία έχει απλώς συμπέσει με την πρόσφατη ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ. Αυτή η ανακάλυψη αποτελεί απλώς μια ακόμη αφορμή, η οποία δίνει δυνατότητες στην Τουρκία να προβεί εκ νέου σε διεκδικήσεις. Η κατανόηση αυτής της εξελικτικής πορείας έρχεται να επιβεβαιώσει με τον πλέον σαφή και κατηγορηματικό τρόπο πως η Νέο-οθωμανική εξωτερική πολιτική της Άγκυρας είναι εδώ για να μείνει, η Τουρκία δεν πρόκειται να επιστρέψει στην Δυτική πλευρά ακόμη και μετά τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

2. «Κεμαλισμός»: Η Τουρκία ως Εταίρος της Δύσης

Η ιστορία της Τουρκικής Δημοκρατίας έρχεται στην ουσία με την λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, που βρίσκει την προκάτοχό της Οθωμανική Αυτοκρατορία στο στρατόπεδο των ηττημένων, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να αποδεχτεί του όρους της ανακωχής του Μούδρου (30/10/1918), οι οποίοι μεταξύ άλλων προέβλεπαν την παράδοση του ελέγχου της αυτοκρατορίας στις νικήτριες Μεγάλες Δυνάμεις. Η συγκεκριμένη ήττα αποτελούσε τη συνέχεια μιας εκτεταμένης περιόδου παρακμής, η οποία είχε ξεκινήσει από την αποδυνάμωση της αυτοκρατορίας σε σχέση με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις του 17^{ου} αιώνα και τον επακόλουθο οικονομικό μαρασμό, για να καταλήξει εν τέλει στις – υποκινούμενες από τις Μεγάλες Δυνάμεις – επαναστάσεις από διάφορες εθνικές ομάδες εντός των

ευρωπαϊκών της συνόρων, την ήττα και τις εδαφικές απώλειες κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (Shaw & Shaw, 1977). Αυτό ήταν το πλαίσιο στο οποίο γεννήθηκε ο επονομαζόμενος «Κεμαλισμός», ως προϊόν της νόησης, της θέλησης και της ικανότητας του Οθωμανού στρατιωτικού διοικητή Μουσταφά Κεμάλ. Ο ίδιος, μέλος αρχικά της Επιτροπής για την Ενότητα και την Πρόοδο κατά το ξέσπασμα το 1908 του Νεοτουρκικού κινήματος, και παρά το ότι κατά μεγάλο μέρος της δράσης του βρέθηκε επισκιαζόμενος από τον ηγέτη του κινήματος Ενβέρ Πασά (Βόλκαν & Ίτσκοβιτς, 2005: 122), κατόρθωσε να ηγηθεί του εθνικού κινήματος στην Τουρκία (Μιχαηλίδης, 2011: 27), οι αγώνες του οποίου οδήγησαν εν τέλει στην ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας μέσα από τα συντρίμια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσω μιας σειράς μετασχηματισμών σε όλους τους τομείς, από το πολιτικό και το οικονομικό σύστημα, ως την παιδεία, τη θρησκεία και το στρατό (Evin, 2005: 395-404). Από τα παραπάνω καθίσταται σαφής η σημασία του Κεμαλισμού στην αναδιοργάνωση και τη διαμόρφωση της σύγχρονης μορφής της Τουρκίας, και επομένως η αξία της μελέτης του.

Σαν γενική αρχή, ο Κεμαλισμός είχε μια δυτικότροπη χροιά, με κύριο στόχο να καταφέρει την επιτυχημένη εφαρμογή δυτικών αξιών και μοντέλων σε μια κοινωνία με το πολιτισμικό και οικονομικό υπόβαθρο της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δηλαδή μιας κοινωνίας πιστής κατά κύριο λόγο στο Ισλάμ, με οικονομία βασισμένη στον πρωτογενή τομέα κι ελάχιστα εκβιομηχανισμένη, και με έναν λαό ο οποίος είχε περάσει πρόσφατα τις δοκιμασίες της στρατιωτικής ήττας και της εθνικής ταπείνωσης. Ήταν ένα κατ' εξοχήν εθνικιστικό κίνημα όμοιο σε πολλές πτυχές του με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, το οποίο επεδίωκε την δημιουργία μιας εκσυγχρονισμένης κοινής εθνικής ταυτότητας και τη συσπείρωση του λαού γύρω από αυτό, κάτι που το έφερε σε ευθεία σύγκρουση με το Ισλάμ και το σύνολο αξιών και κανόνων που αυτό επέβαλλε, καθώς αντιτίθεντο στις καινοτομίες που ήθελε να εισάγει ο Κεμάλ (Aydin, 2004: 15). Την αποδυνάμωση της ισλαμικής ταυτότητας της Τουρκίας την πέτυχε με μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών και στρατιωτικών μέτρων, με μία από τις κυριότερες να αποτελεί η ανάδειξη του στρατού σε

θεματοφύλακα της πολιτικής και της ιδεολογίας του νέου καθεστώτος. Η ηγεσία του στρατού ήταν απόλυτα ταυτισμένη με τις θέσεις του καθεστώτος αυτού, και ήταν, επιπλέον, ιδιαίτερα ενεργός στην υπεράσπιση του κοσμικού κράτους που άφησε ως κληρονομιά ο Κεμαλισμός στα χρόνια που ακολούθησαν το θάνατο του ιδρυτή του (Aydin, 2004: 15). Η αναβάθμιση του θεσμού του στρατού, τόσο από άποψη εξοπλισμού όσο και ιδεολογικά, συνοδεύτηκε με μια εξωτερική πολιτική προσηλωμένη στην καλλιέργεια ειρηνικών σχέσεων με τις γειτονικές της χώρες και ιδιαίτερα με αυτές τις Δύσης, σε συνδυασμό με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα στο εσωτερικό της (Gruen, 2004: 435-456).

Παράλληλα, έγινε έντονη προσπάθεια στήριξης της παραπαίουσας οικονομίας της χώρας με την υιοθέτηση ενός μοντέλου βασισμένο στην κρατική συμμετοχή στις νέες βιομηχανίες, το οποίο επεδίωκε στην απόκτηση αυτάρκειας χωρίς την επένδυση εξωτερικού κεφαλαίου, προς αποφυγή, αφενός της δημιουργίας περισσότερων χρεών, αφετέρου της άσκησης επιρροής στις οικονομικές υποθέσεις από τους ξένους επενδυτές (Gruen, 2004: 435-456). Τέλος, όσον αφορά τον αξιακό κώδικα που θα αντικαθιστούσε τον ισλαμικό και που θα προστατευόταν στο εξής από το στρατό, ο Μουσταφά Κεμάλ προέβη σε εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τους τομείς της εκπαίδευσης, της δικαιοσύνης, της σχέσης κράτους – θρησκείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φέρνοντας τη χώρα πολύ πιο κοντά στα δυτικά πρότυπα (Evin, 2005: 395-404). Ο Κεμάλ είχε στη διάθεση του αρκετά χρόνια για να προβεί στις αλλαγές που έκρινε απαραίτητες (η Τουρκία υπό την ηγεσία του ανακηρύχθηκε σε δημοκρατία το 1923 και ο ίδιος επανεκλέχθηκε το 1927, το 1931 και το 1935), οι οποίες, παρότι βέβαια δεν είχαν πάντοτε την ίδια διάρκεια ή την ίδια επιτυχία, συνετέλεσαν στη σταδιακή θεμελίωση μιας εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής που σταθεροποίησαν και ισχυροποίησαν τη χώρα τις δεκαετίες που ακολούθησαν. Ακόμη κι έπειτα από το θάνατό του, ο στρατός όπως τον είχε διαμορφώσει ως θεσμό μέσα από τα μέτρα που πήρε κατά την περίοδο της διακυβέρνησής του, αποτέλεσε εγγυητή πως οι κυβερνήσεις που θα ακολουθούσαν θα παρέμεναν κοντά στις εθνικιστικές αρχές του Κεμαλισμού και μακριά από την χρήση του Ισλάμ ως κύριου προσδιοριστικού

χαρακτηριστικού της ταυτότητας του Τούρκου πολίτη, και αντίστοιχα ως ρυθμιστή της καθημερινότητάς του. Για να το πετύχουν αυτό, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις δε δίστασαν πολλές φορές να εγκολπώσουν και να υλοποιήσουν πραξικοπήματα ή άλλου είδους αντιδράσεις εναντίον κυβερνήσεων που έκριναν ότι ξέφευγαν από αυτό το μονοπάτι, όπως έγινε το 1960, το 1971 και το 1980 (CIA The World Factbook, 2020), με την εξουσία να επιστρέφει σε κάθε περίπτωση στις πολιτικές αρχές.

Με βάση όλα τα παραπάνω, μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τον Κεμαλισμό σαν ένα ιδιότυπο εθνικιστικό κίνημα που έβλεπε ως το μόνο τρόπο θεμελίωσης ενός ισχυρού τουρκικού κράτους την αναδιαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας του Τούρκου κοντά στις δυτικές αξίες κι ελευθερίες και μακριά από την ισχυρή επιρροή του ισλαμισμού, την περίσωση της υπερηφάνειας του Τούρκου πολίτη που είχε πληγεί από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την αναδιοργάνωση των κρατικών δομών επίσης με δυτικά πρότυπα. Και πράγματι, μέσα από την εφαρμογή του και μιλώντας με απόλυτους αριθμούς, μπορούμε να δούμε κατά την πορεία του αιώνα τη γιγάντωση της τουρκικής οικονομίας, την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της, όπως και τη στρατιωτική και διπλωματική ισχυροποίηση της χώρας στο διαιρεμένο τότε από τον Ψυχρό Πόλεμο διεθνές σύστημα, ενώ ακόμα και αρκετά μετά το θάνατο του Κεμάλ μπορούμε να δούμε το στρατό να αντιμετωπίζει με καχυποψία την πρώτη ισλαμική κυβέρνηση, αυτή του Νετςμετίν Ερμπακάν, και να οδηγεί το 1997 στην απομάκρυνσή της (Orsal, 2018).

Μέσα από αυτό το πρίσμα αποτελεί, επομένως, απορίας άξιο το πόσο έντονη ήταν η μεταστροφή, μετά την ανάληψη της εξουσίας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και της εσωτερικής της δομής, ως αποτέλεσμα της αλλαγής της νοοτροπίας των πολιτών της. Ίσως όμως η υπόθεση ότι υπήρξε μεταστροφή στη νοοτροπία αυτή, μόνο και μόνο επειδή υιοθετήθηκε ένας νέος τρόπος ζωής, να είναι λανθασμένη σε ένα πιο θεμελιώδες επίπεδο. Ένα σύνολο αλλαγών κι ένας χαρισματικός ηγέτης, όσο αποτελεσματικά και αν είναι βραχυπρόθεσμα στο

να δώσουν μια νέα κατεύθυνση σε ένα λαό, δεν είναι από μόνα τους ικανά να επιτύχουν μια τόσο ραγδαία αλλαγή σε ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, κάτι το οποίο είναι εμφανές και από την ελληνική επανάσταση του 1821. Τόσο η επιτυχία ενσωμάτωσης της νοοτροπίας του Κεμάλ όσο και η ευκολία με την οποία αυτή ξεθεμελιώθηκε από τον Ερντογάν κατά τα χρόνια έπειτα από το 2002 οφείλονται σε ένα απότοκο της ισλαμικής πίστης η οποία υιοθετείτο από τους πολίτες της οθωμανικής αυτοκρατορίας επί αιώνες, κι αυτό είναι η έμφαση στην υπακοή. Πράγματι, στο Ισλάμ ο εκάστοτε ιμάμης έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα να ερμηνεύει το λόγο του Προφήτη, χωρίς περιθώρια συζήτησης αντίστοιχα με αυτά που απαντώνται πχ. στις χριστιανικές Συνόδους, με τους πιστούς να καλούνται να εμπιστευτούν την ερμηνεία που τους δίνεται και να υπακούσουν σε αυτήν. Παραδείγματα γι' αυτό το φαινόμενο μπορούν να παρατηρηθούν στις σχέσεις έντασης μεταξύ σουνιτών και σιιτών στη Μέση Ανατολή, όπως και στην ευλάβεια με την οποία οι πιστοί τηρούν της εκδηλώσεις τις λατρείας σε σχέση με άλλες θρησκείες (Wright, 2016: 19-31). Συνεπώς, ήταν λογικό οι πολίτες του νεοσύστατου κράτους της Τουρκίας να εφαρμόσουν αποτελεσματικά το «λόγο» του ηγέτη ο οποίος αντέστρεψε την φθορά της χώρας και τους έδωσε όραμα για ένα καλύτερο αύριο. Εξίσου λογική θα ήταν και η επιστροφή τους σε παλιότερες νοοτροπίες, συνήθειες και τρόπους ζωής σε μια περίπτωση όπου κάποιος άλλος ηγέτης θα ήταν σε θέση να τους προσφέρει ένα αντίστοιχο όραμα, σε συνδυασμό με καλύτερες συνθήκες ζωής.

3. Από το «Δόγμα των Δυόμισι Πολέμων» ως το «Δόγμα Νταβούτογλου»

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών που ακολούθησαν το θάνατο του Κεμάλ η Τουρκία διένυσε μια διπλωματική πορεία που την έφερνε σταθερά ολοένα και πιο κοντά στις χώρες της Δύσης. Το 1947 έλαβε μέρος στο σχέδιο Μάρσαλ, το 1952 μετά τη συμμετοχή της στον Πόλεμο της Κορέας έγινε μέλος του NATO και το 1954 συμμετείχε σε ένα σύμφωνο στρατιωτικής άμυνας με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία. Κατά τη δεκαετία του 1950 και επί πρωθυπουργίας του Μεντερές, ο οποίος παρέμεινε στην εξουσία ως και το 1960, προστέθηκαν στις διεκδικήσεις της Τουρκίας εις βάρος της Ελλάδας και οι τριβές για το θέμα

της Κύπρου (Adamson, 2001: 31), οι οποίες όμως κρίνονταν τότε από τις δυνάμεις του δυτικού μπλοκ και ιδιαίτερα τις ΗΠΑ ως δευτερεύον ζήτημα μπροστά στο ρόλο που έδειχνε να είναι πρόθυμη η Τουρκία να αναλάβει στην ανάσχεση του σοβιετικού κινδύνου, κάτι που φανερώθηκε από την υποστήριξη της κυβέρνησης Ινονού, που ανέλαβε την εξουσία μετά το πραξικόπημα του 1960, στο να παραμείνουν ανοιχτές οι αμερικανικές βάσεις στην Τουρκία κατά την Κρίση των Πυραύλων της Κούβας το 1962. Η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και ΗΠΑ συνεχίστηκαν και επί πρωθυπουργίας του Ντεμιρέλ, ενώ αργότερα, κατά τα γεγονότα της στρατιωτικής εισβολής και κατάληψης μέρους της Κύπρου από τον τουρκικό στρατό το 1974, οι ΗΠΑ με τη Μεγάλη Βρετανία παρενέβησαν ώστε να αποτραπεί γενικευμένος πόλεμος μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας για το συγκεκριμένο ζήτημα (Mango, 1996: 123).

Την ίδια στιγμή, ωστόσο, που η Τουρκία προσέγγιζε διπλωματικά τη Δύση, και παρά την οικονομική βοήθεια που η χώρα είχε δεχτεί στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ, η Τουρκία βρέθηκε κατά τη δεκαετία του 1950 εν τω μέσω μιας επιδεινούμενης οικονομικής κρίσης, η οποία είχε ως παράγωγα τη λαϊκή δυσарέσκεια, την κρατική καταστολή και, τέλος, το προαναφερθέν πραξικόπημα του 1960, το οποίο μετά από την αναθεώρηση του συντάγματος επανάφερε στην εξουσία τον Ινονού, τον πρώτο πρόεδρο που είχε διαδεχτεί τον Κεμάλ. Η επιβάρυνση της τουρκικής οικονομίας εξακολούθησε και μέσα στη δεκαετία του 1960, ενώ η δεκαετία του 1970 αποδείχτηκε ακόμα πιο ταραχώδης, με την αυξημένη ένταση με την Ελλάδα λόγω των ενδείξεων για την ύπαρξη πετρελαίου στο Αιγαίο και το αυτονομιστικό κίνημα των Κούρδων στις αρχές της δεκαετίας να προκαλούν ανασφάλεια στον τούρκικο λαό. Η ένταση με την Ελλάδα αυξήθηκε ακόμη περισσότερο μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, ενώ παράλληλα οι οικονομικές συνθήκες επιδεινώθηκαν σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Οι λαϊκές εξεγέρσεις του 1980 οδήγησαν στην κήρυξη στρατιωτικού νόμου και έφεραν στην προεδρία του κράτους τον Εβρέν, ενώ δύο χρόνια μετά ψηφίστηκε νέο σύνταγμα, η τουρκική κοινωνία όμως είχε ήδη δώσει σημάδια μιας μεταστροφής από την επικρατούσα ως τότε νοοτροπία σε μονοπάτια διαφορετικά από αυτά που είχε οραματιστεί ο

Κεφάλ, σημάδια τα οποία άρχισαν να γίνονται ακόμα πιο εμφανή κατά τη δεκαετία που ακολούθησε.

Όπως έχει παρατηρηθεί συχνά ανά την ιστορία η ριζοσπαστικοποίηση των κοινωνιών σε κράτη των οποίων οι πολίτες αντιμετωπίζουν αντίξοες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, για παράδειγμα μετά την ήττα σε έναν πόλεμο ή κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης, έτσι και στην Τουρκία παρατηρήθηκε στις αρχές τις δεκαετίας μια ολοένα και εντεινόμενη επιστροφή στο ισλαμικό ιδεώδες, η οποία εκφράστηκε ιδιαίτερα εύγλωττα με την ίδρυση το 1983 του Κόμματος Ευημερίας του Ερμπακάν, ενός κόμματος καθαρά ισλαμιστικής νοοτροπίας. Το εν λόγω κόμμα δεν ήταν το πρώτο του είδους, καθώς προήλθε από τον σκληρό πυρήνα των μελών του Κόμματος Εθνικής Τάξης (01/1970 – 05/1971), το οποίο ένα χρόνο μετά την ίδρυσή του απαγορεύτηκε και μετασχηματίστηκε ως Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας (10/1972 – 09/1980), ωστόσο ήταν μακροβιότερο και το πρώτο το οποίο κατάφερε να αποκτήσει σημαντικό βαθμό λαϊκής αναγνώρισης και υποστήριξης. Το Κόμμα Ευημερίας εναντιωνόταν στη διείσδυση της δυτικής επιρροής στην τουρκική κοινωνία και οικονομία, σε επίπεδο ρητορικής στην εξωτερική πολιτική εχθρευόταν τις χώρες της Δύσης ή εκείνες που συνεργάζονταν με αυτή, και αποκτούσε όλο και μεγαλύτερη δυναμική μέσα στα επόμενα χρόνια, με την ολοένα και αυξανόμενη δημοφιλία του να αποδεικνύει τη μεταστροφή των πεποιθήσεων του Τούρκου πολίτη. Το ίδιο αυτό κόμμα έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στα πολιτικά πράγματα των επόμενων ετών (Ayata, 1996: 44-45). Μετά την περίοδο 1983 – 1991, όπου κυβερνούσε το συντηρητικό κόμμα της Μητέρας Πατρίδας του Τουργούτ Οζάλ, κατά την οποία αναζωπυρώθηκαν οι τουρκικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο, οξύνθηκε η τριβή με την Ελλάδα στο θέμα της Κύπρου και που αποτέλεσε μια περίοδο ενός γενικότερου «εξισλαμισμού» της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στην εγγύς περιοχή (Huntington, 2016: 188-190), ακολούθησε η περίοδος 1991 - 1995, κατά την οποία επί προεδρίας Ντεμιρέλ και πρωθυπουργίας Τζιλλέρ, υπήρξε μια έντονη οικονομική κρίση, διεξήχθησαν πολύνεκρες στρατιωτικές επιθέσεις εναντίον κουρδικών βάσεων σε Τουρκία και Νότιο Ιράκ, και τελικώς, αφού το Κόμμα Ευημερίας απέκτησε την πλειοψηφία στις κοινοβουλευτικές εκλογές του

1995, οδηγήθηκε στη δημιουργία μιας κυβέρνησης συνασπισμού τον Ιούνιο του 1996 (Λίτσας, 2007: 27-28). Πρωθυπουργός της νέας κυβέρνησης ήταν ο Ερμπακάν, ο οποίος, παρόλο που εξαναγκάστηκε σε παραίτηση το 1997 λόγω των ακραία ισλαμικών πεποιθήσεων στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του και το Κόμμα Ευημερίας μετασχηματίστηκε χωρίς αυτόν στο Κόμμα Αρετής, ο ίδιος αποτέλεσε σημαντικό ενδείκτη της πορείας που είχε πάρει πια η τουρκική κοινωνία. Αξίζει να σημειωθεί πως το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης αποτελείτο κατά τη δημιουργία του κυρίως από μέλη του Κόμματος Αρετής.

Το Δόγμα των Δυόμιση Πολέμων, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1996, επί κυβέρνησης Ερμπακάν, συνελήφθη ως ιδέα από τον Τούρκο πρέσβη Σουκρού Ελεγκντάγ και αποτελεί αποτέλεσμα των συμπερασμάτων του από την ανάλυσή του για το γεωπολιτικό κλίμα της εποχής εκείνης. Παρά την πεποίθησή του για την παραμέληση της άμυνας της χώρας του από το ΝΑΤΟ έναντι της ρωσικής απειλής, το Δόγμα των Δυόμιση Πολέμων αποτελεί ένα δόγμα στραμμένο προς τις Κεμαλικές εθνικιστικές πεποιθήσεις, το οποίο αντιλαμβάνεται την Τουρκία ως ευρισκόμενη εν τω μέσω εχθρικών δυνάμεων, χαρακτηρίζοντας μάλιστα την Ελλάδα ως επεκτατική λόγω της πιθανότητας να αυξήσει την εθνική της κυριαρχία στη θάλασσα, σύμφωνα με τις πρόνοιες του Δικαίου της Θάλασσας, στα δώδεκα ναυτικά μίλια, αντί για έξι που ίσχυε και ισχύει ακόμη. Ταυτοχρόνως, την ίδια περίοδο η Συρία ήταν επίσης εχθρικά διακείμενη απέναντι στην Τουρκία, ενώ οι Κούρδοι, τόσο αυτοί εντός του τουρκικού εδάφους όσο και αυτοί στη Συρία και το Ιράκ, αντιμετωπίζονταν ήδη εδώ και αρκετό καιρό ως εθνική απειλή. Συνεπώς, ο Ελεγκντάγ έδινε έμφαση στην δυνατότητα της Τουρκίας να μπορεί να διεξάγει αποτελεσματικά ταυτόχρονο πόλεμο εναντίον της Ελλάδας και της Συρίας αντιμετωπίζοντας παράλληλα και την κουρδική απειλή, όπως επίσης και στη διατήρηση στο Αιγαίο και ευρύτερα στην Ανατολική Μεσόγειο της δυνατότητας ασφαλούς πλεύσης και ανεφοδιασμού, που κρινόταν απαραίτητη για ένα τέτοιο εγχείρημα (Τζιάρρας, 2019: 5-6). Παρά το γεγονός ότι οι ιδέες του Ελεγκντάγ ανήκαν στη βάση της φιλοσοφίας τους στον Κεμαλισμό, η εποχή στην οποία δημοσιεύθηκαν ήταν μια στην οποία η δημοφιλία του

ρεύματος αυτού είχε αρχίσει να φθίνει αισθητά, παρόλο που – ακόμη – η πολιτική της Τουρκίας με εξαίρεση τις σχέσεις της με την Ελλάδα και την Κύπρο, ήταν φιλοδυτική.

Οι ιδέες του Δόγματος των Δυόμιση Πολέμων, επαναδιατυπωμένες όμως υπό το πρίσμα του νέο-οθωμανισμού, εμφανίζονται ξανά το 2001 με την δημοσίευση του έργου του Αχμέτ Νταβούτογλου με τίτλο «Στρατηγικό Βάθος», συχνά αποκαλούμενο και ως «Δόγμα Νταβούτογλου». Το συγκεκριμένο έργο πέτυχε να θεωρητικοποιήσει τις αρχές και τις αξίες του λεγόμενου «πολιτικού Ισλάμ» και συντάχθηκε με σκοπό να χρησιμεύσει ως παραγωγός προτάσεων εξωτερικής πολιτικής για την Τουρκία με βάση την πεποίθηση ότι διέθετε την ικανότητα να αλληλοεπιδρά με τους παγκόσμιους γεωπολιτικούς δρώντες σαν μέρος και η ίδια της αποκαλούμενης από τον Νταβούτογλου ως «διεθνούς δυναμικής» (Αρσονιάδης, 2018: 138-139). Ο τύπος των διαφόρων κρατών χαρακτηρίζεται από το είδος της πολιτικής που ασκούν και του αποτυπώματός τους στη διεθνή αυτή δυναμική (Νταβούτογλου, 2010: 38), με αποτέλεσμα άλλα να είναι έρμαια αυτής, άλλα να παραμένουν στατικά και άλλα να τη διαμορφώνουν. Ο Νταβούτογλου (2010: 591) δικαιολογεί την κατάταξη της Τουρκίας στην τελευταία κατηγορία βάσει ενός υπολογιστικού τύπου στον οποίο παίζουν σημαντικό ρόλο παράγοντες όπως η στρατιωτική νοοτροπία, ο στρατιωτικός σχεδιασμός και η πολιτική βούληση, παράγοντες όπως η οικονομική ισχύς και η τεχνογνωσία και, τέλος, οι παράγοντες της ιστορίας, της γεωγραφίας, του πολιτισμού και του πληθυσμού.

Οι τελευταίοι παράγοντες δείχνουν τη σημασία που ο ίδιος δίνει στην ερμηνεία της ταυτότητας της Τουρκίας ως συνεχιστή του οθωμανικού πολιτισμού, και συνεπώς της αποδίδει την αναγκαιότητα να δρα εκτός των συνόρων της στις περιοχές όπου ανήκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Νταβούτογλου, 2010: 615-616), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η πολιτική την οποία διέβλεπε για την χώρα του ήταν περιφερειακού επιπέδου. Απεναντίας, ακριβώς επειδή η Τουρκία μπορούσε να συνδιαλεχθεί ισότιμα με τις δυνάμεις παγκόσμιου βεληνεκούς, όφειλε πρώτα να εξομαλύνει τις σχέσεις της με τις γειτονικές της χώρες με βάση μια πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» βασισμένη στην ήπια ισχύ, δηλαδή την

ιδεολογική και οικονομική παρείσφρηση της Τουρκίας στις εν λόγω χώρες, οδηγώντας σε ένα είδος αλληλεξάρτησης υπό όρους που θα ευνοούσαν την πρώτη. Παράλληλα, προτείνεται από τον Νταβούτογλου η επίλυση των προβλημάτων στις σχέσεις με γειτονικά κράτη με λύσεις αμοιβαίου κέρδους. Την ίδια στιγμή, όμως, για τα κράτη που προέκυψαν μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αμφισβητείται η κυριαρχία και η ανεξαρτησία τους (Ηφαιστος, 2015: 231), ένα πρόβλημα που δεν αφήνει περιθώρια για τέτοιου είδους λύσης, ενώ με την προαναφερθείσα πολιτική ήπιας ισχύος, που κύριους άξονες έχουν την οικονομική αλληλεξάρτηση και το Ισλάμ, η Τουρκία μπορεί να πιέζει προς την κατεύθυνση αυτή τις γειτονικές της χώρες χωρίς να προκαλεί φθορά στις ένοπλες δυνάμεις της, οι οποίες διατηρούνται για χρήση σε περιπτώσεις που αυτό θα κριθεί απαραίτητο από την πολιτική ηγεσία, κάτι που, όπως θα δούμε παρακάτω, έχει ήδη αρχίσει να συμβαίνει.

Συνεπώς, το Δόγμα Νταβούτογλου αποτελεί ένα δόγμα στραμμένο προς τον ηγεμονισμό (Λίτσας, 2015: 182-184), έχοντας ταυτόχρονα την ιστορία και τη θρησκεία της Τουρκίας ως άξονα σημαντικότερο από τις διεθνείς συνθήκες, και η κατά κόρον υιοθέτησή του από τον Ερντογάν είναι ενδεικτική των προθέσεών του, παρά τη φιλοδυτική ρητορική που έδειχνε να έχει κατά την προεκλογική περίοδο πριν την πρώτη εκλογή του. Με το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης να έχει αναλάβει στην εξουσία από το 2002 και τον ίδιο να έχει αναλάβει την πρωθυπουργία από το 2003 και μετέπειτα την προεδρία της Τουρκίας το 2014, τόσο οι ιδεολογικές διδαχές, όσο και οι πολιτικές προεκτάσεις του Στρατηγικού Βάθους έχουν γίνει μέρος της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, με τον Νταβούτογλου να διατελεί μάλιστα ο ίδιος υπουργός εξωτερικών (2009 – 2014), κι έπειτα Πρωθυπουργός (2014 – 2016). Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ο νυν Πρόεδρος της γείτονος χώρας βασίστηκε στις αρχές που πρεσβεύει το έργο του Νταβούτογλου, έγινε γρήγορα εμφανής η απόκλιση του από αυτές, καθώς οι μέθοδοι του πρώτου σε ένα μεγάλο εύρος θεμάτων, όπως η διαχείριση της συμφωνίας για το μεταναστευτικό, οι σχέσεις Τουρκίας – ΕΕ, η αντιμετώπιση του κουρδικού ζητήματος, η συγκέντρωση εξουσιών στο πρόσωπο του Προέδρου και ο περιορισμός της ελευθερίας του

Τύπου, έφεραν τους δύο άντρες σε τριβή (Stockwatch, 2016). Από το 2016 δε και έκτοτε, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας έχει γίνει ακόμη πιο επιθετική από πριν.

Έτσι, σε επίπεδο ρητορικής, ο Ερντογάν και το επιτελείο του φέρονται να προβαίνουν σε δηλώσεις που ολοένα και πιο ανοιχτά αμφισβητούν τη συνθήκη της Λωζάνης, ενώ εκφράσεις όπως τα «σύνορα της καρδιάς μας» και η «Γαλάζια Πατρίδα» ακούγονται ολοένα και συχνότερα. Παράλληλα, η Τουρκία στηρίζει την παραπάνω ρητορική και με έργα, τόσο σε επίπεδο χερσαίων επιχειρήσεων, όπως αυτές κατά των Κούρδων σε Συρία και Ιράκ, με την ενίσχυση με όπλα και μαχητές του καθεστώτος Σάρατζ στη Λιβύη και στο Αζερμπαϊτζάν στον πόλεμο του με την Αρμενία, όσο και σε επίπεδο ναυτικών ενεργειών, με ναυτική υποστήριξη των δυνάμεων του Σάρατζ, παροχή προστασίας εμπορικών πλοίων μεταφοράς στρατιωτικού εξοπλισμού στην Τρίπολη και με τη διενέργεια ναυτικών ασκήσεων ευρείας κλίμακας υπό τον τίτλο «Γαλάζια Πατρίδα». Προφανώς, η παραπάνω έντονη στρατιωτική δραστηριότητα προκαλεί τριβές και εντάσεις με το μεγαλύτερο μέρος των όμορων της Τουρκίας κρατών. Όπως, λοιπόν, αποδεικνύεται παρακάτω, η εφαρμογή του Δόγματος Νταβούτογλου, ή καλύτερα, η ερμηνεία και μετάλλαξη του από τον Ερντογάν, αντί να εφαρμόζει πολιτικές «μηδενικών προβλημάτων» και να οδηγεί σε λύσεις αμοιβαίου κέρδους, έχει μετατρέψει την Άγκυρα σε παράγοντα αποσταθεροποίησης στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, προβληματίζοντας τη διεθνή κοινότητα.

4. Ο Ναυτικός Νεοωθομανισμός του Δόγματος «Γαλάζια Πατρίδα»

Η νέα τουρκική πραγματικότητα την πρώτη περίοδο μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Ερντογάν χαρακτηρίστηκε από μια έντονη μεταστροφή προς το καλύτερο της οικονομικής κατάστασης στη χώρα, κάτι που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα δημοτικότητα του στο εσωτερικό της. Από τις εκλογές, ωστόσο, του 2011 κι έπειτα, όπου έδωσαν στο AKP τη νίκη με ένα θριαμβευτικό 49,22%, ο Ερντογάν προέβη σε ορισμένα μέτρα τα οποία έδωσαν πολύ διαφορετική χροιά στο είδος της εσωτερικής διακυβέρνησης που ασκούσε. Πιο συγκεκριμένα προχώρησε σε φυλακίσεις στρατιωτικού προσωπικού με το

πρόσχημα ενδεχόμενου πραξικοπήματος, συλλήψεις δημοσιογράφων και ακαδημαϊκών οι οποίοι, σύμφωνα με το άρθρο 301 του Τουρκικού Ποινικού Κώδικα, προσέβαλαν την Τουρκική Δημοκρατία, και τέλος, στην απαγόρευση ιστοσελίδων στο διαδίκτυο όπως το YouTube και το Twitter (Γιαλλουρίδης & Λαγγίδης, 2013). Έχοντας πια ξεκινήσει μια πολιτική συστηματικότερης επέμβασης στο στρατό, που άλλοτε αποτελούσε τον πυλώνα του Κεμαλισμού, τον Τύπο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ο Ερντογάν είχε πλέον τα διαθέσιμα μέσα για να στρέψει ένα ακόμα πιο μεγάλο μέρος της τουρκικής κοινωνίας προς το Νέο-οθωμανισμό που πρόσβευε η ως τότε εξωτερική πολιτική του. Έχοντας προκύψει νικητής από την πολυετή σύγκρουσή του με το μετακεμαλικό πολιτικό καθεστώς, μπορούσε πια να εφαρμόσει τις πολιτικές του υπό την ιδεολογική χροιά που έκρινε ορθότερη ώστε να διατηρεί κατά το μέγιστο δυνατό την υποστήριξη του λαού και τον έλεγχο των καίριων κρατικών δομών. Αυτή η ιδεολογία δεν ήταν άλλη παρά εκείνη του Νέο-οθωμανισμού, ο συνδυασμός δηλαδή του εθνικισμού και του ιμπεριαλισμού, που πρόσβευε και ο Κεμαλισμός, με τον αξιακό κώδικα του Ισλάμ και μια στροφή προς την ανατολή στις διπλωματικές της σχέσεις (Λυγερός, 2019).

Τελικά, με το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 να οδηγεί σε ακόμη πιο εκτεταμένες συλλήψεις στις τάξεις του στρατού και την αντικατάστασή τους με στελέχη έμπιστα στον Ερντογάν, έγινε ακόμα πιο εμφανής η παρακμή του λεγόμενου «πολιτικού Ισλάμ» (Azeri, 2016: 465-468), εντατικοποιήθηκε η μείωση των ελευθεριών του Τούρκου πολίτη, η προσπάθεια εξισλάμισης των κρατικών και κοινωνικών δομών (Ekim, 2015: 141-143) και πραγματοποιήθηκε με συστηματική προσπάθεια από την πλευρά της κυβέρνησης η προβολή του Ερντογάν ως ηγέτη – σύμβολο, «προορισμένου» να ηγηθεί ως Χαλίφης ενός υπερεθνικού πανισλαμικού κράτους, της Ούμμα (Λυγερός, 2019). Την ίδια στιγμή με τις εσωτερικές αυτές ζυμώσεις, η τουρκική εξωτερική πολιτική απέκλινε όλο και περισσότερο από τις αρχικές διδαχές του Στρατηγικού Βάθους, και μετατρέπονταν σε μια πολιτική ολοένα και πιο εχθρική προς τη Δύση, τόσο σε επίπεδο ρητορικής όσο και σε επίπεδο διπλωματίας κι εξωτερικής πολιτικής. Ο ίδιος ο Νταβούτογλου, κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως Υπουργός

Εξωτερικών, ανακοίνωσε την αλλαγή από πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» σε «πολιτική αποκόμισης του μέγιστου οφέλους» (Μηνάγιας, 2010: 35-36). Ακόμη κι έτσι, ο Ερντογάν ξεπέρασε με τις ενέργειές του ακόμη και αυτά τα νέα πλαίσια, προχωρώντας, με αφορμή διαφωνίες όσον αφορά το εξοπλιστικό πρόγραμμα της Τουρκίας το 2018, σε απειλές «οθωμανικών αντιποίνων» ακόμη και έναντι των ΗΠΑ (Ahval, 2018), αλλά και σε ραγδαία αύξηση των αξιώσεών της επί της θάλασσας έναντι της Κύπρου και της Ελλάδος. Στην τελευταία περίπτωση, και πέραν της παραδοσιακής άποψης περί δικαιοδοσίας της Τουρκίας σε εδάφη εκτός των εθνικών της συνόρων λόγω ιστορικών δεσμών, προβλήθηκαν σε επιστολή προς τον ΟΗΕ, το 2019, νέες διεκδικήσεις της σε όλη την ελληνική και την κυπριακή υφαλοκρηπίδα ως έχουσα τη μεγαλύτερη χερσαία ακτογραμμή στην ηπειρωτική Ανατολική Μεσόγειο (Μελέτης, 2019), επιχείρημα που πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε ελλείψει ερεισμάτων στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου. Η επιστολή εστάλη λίγες μόλις ημέρες μετά το πέρας της άσκησης «Mavi Vatan».

Στις 27 Φεβρουαρίου του 2019 ξεκίνησε η τουρκική διακλαδική άσκηση «Mavi Vatan», ή αλλιώς «Γαλάζια Πατρίδα», η οποία διήρκεσε ως τις 8 Μαρτίου του ίδιου έτους. Κατά την άσκηση αυτή δεσμεύτηκαν 462.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα θαλάσσιας έκτασης, σε τρεις συνολικά θάλασσες, ήτοι την Ανατολική Μεσόγειο, το Αιγαίο Πέλαγος και τη Μαύρη Θάλασσα. Σύμφωνα με την τουρκική κυβέρνηση, συμμετείχαν περισσότερα από εκατό σκάφη μικρότερου ή μεγαλύτερου εκτοπίσματος στην εν λόγω άσκηση, η οποία απέκτησε σημαντική προβολή, τόσο στα εγχώρια μέσα ενημέρωσης, όσο και σε αυτά του εξωτερικού. Ωστόσο, αυτή δεν αποτελεί τη μοναδική φορά που ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» κάνει την εμφάνισή του στην επικαιρότητα, καθώς παρουσιάζεται αποτυπωμένη σε χάρτες από τον Ναύαρχο Τζιχάτ Γιαϊτζί το 2011 και το 2012, στην τουρκική Επιθεώρηση Στρατηγικών Ασφαλείας και το περιοδικό Bilge Strateji αντίστοιχα, ενώ πρώτη αναφορά σε αυτόν γίνεται ήδη από το 2006 από τον τότε Διευθυντή του Τμήματος Σχεδιασμού και Πολιτικής του Αρχηγείου Διοίκησης των Τουρκικών Ναυτικών Δυνάμεων και νυν Ναύαρχου εν

αποστρατεία Τζεμ Γκιουρντενίζ, με σκοπό την κατάδειξη των θαλάσσιων περιοχών στις οποίες έκρινε πως η Τουρκία είχε δικαιοδοσία (Τζιάρρας, 2019: 7-10).

Οι εν λόγω περιοχές, κατά τον Γκιουρντενίζ, περιλαμβάνουν μια έκταση 462.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων στις τρεις θάλασσες όπου διεξήχθη το 2019 η ομώνυμη άσκηση, και η οριοθέτηση τους βασίζεται στον αυθαίρετο ισχυρισμό της Τουρκίας περί της ΑΟΖ των νησιών. Σύμφωνα με αυτήν, τα νησιά δεν διαθέτουν υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ, παρά μόνο χωρικά ύδατα, τα οποία αναγνωρίζουν για την Κύπρο στα 12 ναυτικά μίλια και για τα ελληνικά νησιά στα 6. Σύμφωνα με τον Ναύαρχο Γιαϊτζί, η επίτευξη του στόχου της υλοποίησης της «Γαλάζιας Πατρίδας» θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας σχετικής συμφωνίας με τη Λιβύη, η οποία, αποδεχόμενη τους ισχυρισμούς της Τουρκίας θα είχε και αυτή την ευκαιρία να έχει μια διευρυμένη ΑΟΖ. Ένα τέτοιο σύμφωνο που να οριοθετεί την ΑΟΖ μεταξύ των δύο αυτών χωρών υπογράφηκε μεταξύ τους στις 8 Δεκεμβρίου 2019, το οποίο εν τέλει κατέστη πρακτικά άκυρο από τη μερική οριοθέτηση συνοριακών ορίων μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου που επετεύχθη στις 07/08/2020. Όπως προαναφέρθηκε, οι χάρτες του Γιαϊτζί κυκλοφορούν ήδη από το 2011 αλλά πλέον εμφανίζονται να προβάλλονται από τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης, με τον Τούρκο διπλωμάτη και μέλος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών Τσαγάταϊ Ερτζιγές να υποστηρίζει την νομιμότητα των παραπάνω θέσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, παρότι στην επίσημη απάντησή του, όταν κλήθηκε να τοποθετηθεί περί της εισβολής του γεωτρύπανου «Φατίχ» στην Κυπριακή ΑΟΖ, δεν αναφέρθηκε στους συγκεκριμένους χάρτες αλλά σε παραδοσιακότερες τουρκικές διεκδικήσεις μεταξύ 28^{ου} και 32^{ου} μεσημβρινού. Παράλληλα, αποτελεί πραγματικότητα πως η Τουρκία δρα στο Αιγαίο με βάση τον ισχυρισμό πως δεν υπάρχουν θαλάσσια σύνορα με την Ελλάδα, ενώ ο Γκιουρντενίζ, σε δήλωσή του την περίοδο της εκτέλεσης της άσκησης «Γαλάζια Πατρίδα», τόνισε ότι αυτή αποτελεί σθεναρή απάντηση της χώρας του στις γεωπολιτικές συμμαχίες που φαίνεται να σχηματίζονται εναντίον της στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (Τζιάρρας, 2019: 5-10).

Η στροφή αυτή της Τουρκίας προς τη ναυτική ισχύ είναι πολύ σημαντική, καθώς επιδιώκει να ενισχύσει την παρουσία της σε έναν τομέα στον οποίο παραδοσιακά δεν ήταν ιδιαίτερα ισχυρή. Τόσο η εμπορική της ναυτιλία όσο και η ναυτική αμυντική της βιομηχανία γνωρίζουν ραγδαία ανάπτυξη μέσα στις τελευταίες δύο δεκαετίες και ειδικά από την άνοδο στην εξουσία του ΑΚΡ, με αποκορύφωμα την προαναφερθείσα στρατιωτική άσκηση. Πολλοί είναι οι λόγοι που έχουν οδηγήσει σε αυτή τη μεταστροφή, με τον κεντρικό άξονά τους να αποτελεί το όραμα του «παντουρκισμού» και τη μετατροπή της Τουρκίας σε μια περιφερειακή δύναμη ικανή να συνδιαλέγεται επί ίσοις όροις με τις ως τώρα μεγάλες δυνάμεις του ανερχόμενου πολυπολικού γεωπολιτικού συστήματος. Για να συμβεί αυτό απαιτείται, μεταξύ άλλων, εύκολη πρόσβαση της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ναυτική υπεροχή επί αυτών που θεωρεί γεωπολιτικούς της αντιπάλους και ειδικά την Ελλάδα, που έχει μακρά παράδοση στον τομέα της θάλασσας, όπως και άσκηση δικαιωμάτων στα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που ανακαλύφθηκαν στη λεκάνη της Λεβαντίνης, καθώς δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα μέσο ενίσχυσης της τουρκικής οικονομίας και άσκησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

5. Συμπεράσματα

Στην πορεία προς την υλοποίηση του εθνικού οράματος, είδαμε τον Ερντογάν, με τις οικονομικές πολιτικές της πρώτης περιόδου της διακυβέρνησής του ως πρωθυπουργός, να επιτυγχάνει τα πρώτα να αποκτήσει δημοφιλία στα μάτια ενός τουρκικού λαού γαλουχημένου να ακολουθεί μεσσιανικές φιγούρες, κι έπειτα με μια μέθοδο παρόμοια με αυτή του Κεμάλ, να καταπολεμάει τους πολιτικούς του αντιπάλους και να εγκαθιδρύει ανθρώπους πιστούς σε αυτόν σε καίριες θέσεις. Στη συνέχεια, κεφαλαιοποιώντας τη νομιμοποίησή του και εφαρμόζοντας τις διδαχές του «Στρατηγικού Βάθους», ο Τούρκος ηγέτης προέβη σε μια σειρά ενεργειών οι οποίες τον οδήγησαν στο να έχει αποκτήσει έντονη στρατιωτική παρουσία σε πλήθος τρίτων κρατών. Την ίδια όμως στιγμή μια σειρά συνθηκών στο εσωτερικό της Τουρκίας, όπως η εντεινόμενη οικονομική κρίση, η πανδημία του κορονοϊού, το κουρδικό και

το μεταναστευτικό οδηγούν σε μια διαρκή πτώση του βιοτικού επιπέδου του Τούρκου πολίτη, που σε συνδυασμό με τους περιορισμούς των δικαιωμάτων του έχει οδηγήσει σε ολοένα και αυξανόμενη δυσαρέσκεια εναντίον του καθεστώτος Ερντογάν. Σε αυτά τα συμφραζόμενα, ανασκευάζοντας τις παραδοσιακές επεκτατικές βλέψεις που ενυπήρχαν ως λειτουργικό μέρος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από τη δημιουργία της υπό το ιδεολογικό όχημα του Νέο-οθωμανισμού, και με αφορμή την επικείμενη έλευση του 2023 που αποτελεί χρονολογία – ορόσημο για την Τουρκία, καθώς πρόκειται για την επέτειο των εκατό χρόνων από την ίδρυσή της, ο Ερντογάν έχει πετύχει να κινητοποιήσει μεγάλο μέρος της δυναμικής της κοινωνίας υπέρ της ιμπεριαλιστικής πολιτικής του, ακόμη και αν στην πορεία έχει προχωρήσει σε περιορισμό ορισμένων εκ των ελευθεριών των πολιτών της.

Το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας λοιπόν έρχεται ως συνέχεια μιας νοοτροπίας δεκαετιών, η οποία έχει συμπέσει με την πρόσφατη ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ. Αυτή η ανακάλυψη αποτελεί απλώς μια αφορμή η οποία δίνει δυνατότητες στην Τουρκία να προβεί εκ νέου σε διεκδικήσεις ανεξαρτήτως με το αν τελικά θα τις επιτύχει με ηγέτη τον Ερντογάν. Ασφαλώς για τον Ερντογάν έχει ιδιαίτερη αξία, καθώς χωρίς την επίτευξη έστω κάποιων εξ αυτών των διεκδικήσεων δε θα μπορούσε κατά την επερχόμενη κρίσιμη χρονολογία, να επιδείξει ένα κατόρθωμα εφάμιλλο του Κεμάλ, την ίδια στιγμή που η τουρκική κοινωνία έχει αφενός συνηθίσει στον εθνικιστικό αναθεωρητισμό και τις μαξιμαλιστικές εθνικές επιδιώξεις και αφετέρου έχει αποκτήσει ανοχή στην ιδέα του πολέμου και των απωλειών, τόσο στις τάξεις του στρατού όσο και μεταξύ των αμάχων, ως αποτέλεσμα της συνεχούς δραστηριότητας του τουρκικού στρατού (Κωσταράκος, 2019). Ως η χώρα με την οποία η Τουρκία μοιράζεται το μεγαλύτερο μέρος των θαλάσσιων συνόρων της, η Ελλάδα αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο της «Γαλάζιας Πατρίδας». Η νευραλγική θέση της στη Μεσόγειο, η κατοχή της του μεγαλύτερου μέρους του Αιγαίου, η στενά φιλική της σχέση με την Κυπριακή Δημοκρατία, ο κομβικός της ρόλος στο σχηματισμό συμμαχικών αξόνων εναντίον της (δίκτυο ασφαλείας 3 + 3: Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ, Ελλάδα – Κύπρος – Αίγυπτος, κοινό αμυντικό σύμφωνο Ελλάδας - ΗΑΕ) και η μελλοντική αναβάθμιση του

ρόλου της ως διαμετακομιστής, ή ακόμα και παραγωγός ενέργειας για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), μέσω της διέλευσης από αυτήν του EastMed και της έρευνας και αξιοποίησης πιθανών κοιτασμάτων στα χωρικά της ύδατα αντίστοιχα, αποτελούν κάποιους μόνο από τους λόγους που το Νέο-οθωμανικό θαλάσσιο δόγμα της Τουρκίας έχει στοχοποιήσει τη συγκεκριμένη χώρα. Ως εκ τούτου, η προσκόλληση στην εφαρμογή του δόγματος «Γαλάζια Πατρίδα» ή κάποιας μελλοντικής αναβαθμισμένης μορφής του είναι κάτι που πρέπει να αναμένεται από την πλευρά της Τουρκίας ανεξάρτητα της παραμονής του Ερντογάν στην εξουσία (Χατζηάστρου, 2021).

6. Βιβλιογραφικές πηγές

- Adamson, B. F. (2001) 'Democratization and Domestic Resources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisisl' *Political Science Quarterly*, 116 (2), p.32.
- Ahval (2018) *No Ottoman slap for U.S. after Erdoğan bravado*.
- Ayata S. (1996) 'Patronage, Party and State: The Politicization of Islam in Turkey' *Middle East Journal*, 50 (1), pp. 44-45.
- Aydin, M. (2004) 'Foucault 's Pendulum: Turkey in Central Asia and Caucasus l' *Turkish Studies*. 5 (2), pp.15
- Azeri, S. (2016) 'The July 15 Coup Attempt in Turkey: The Erdogan–Gulen Confrontation and the Fall of 'Moderate' Political Islam' *Critique*. 44(4), pp. 465-478.
- CIA The World Factbook (2020) 'Middle East, Turkey' *Central Intelligence Agency*.
- Ekim, S. (2015) 'A Decade with the AKP: Turkey under 'Conservative, Democratic Muslims'' *The International Spectator*, 50 (2), pp. 141-143.
- Evin, O. A. (2005) 'The Future of Greek – Turkish Relationsl' *Southeast European and Black Sea Studies*. 5 (3), pp. 395-404.
- Gruen, E. G. (2004) 'Turkey's Strategic Mideast Regional Initiativesl' *American Foreign Policy Interests*. 26 (6), pp. 435-456.
- Huntington S. (2016) *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*. Μετ. Ριζοθανάση, Σ. Αθήνα: Πατάκης, σελ. 188-190.
- Mango, A. (1996) 'Testing Turkey in Timel' *The Washington Quarterly*. 20 (1), p. 123.
- Mango, A. (1996) 'Testing Turkey in Timel' *The Washington Quarterly*. 20 (1), p. 123.
- Orsal, O. (2018) 'Ισόβια σε 21 κατηγορουμένους για το «μεταμοντέρνο πραξικόπημα» του 1997 της Τουρκίας' *CNN Greece*.

- Shaw, J. S. and Shaw, K. E. (1977) *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808–1975*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stockwatch.com.cy (2016) *Διαφωνίες σε Πολλά Θέματα Εδώ και Μήνες Είχαν Ερντογάν και Νταβούτογλου*.
- Wright D. J. (2016) 'Why is Contemporary Religious Terrorism Predominantly Linked to Islam? Four Possible Psychosocial Factors' *Perspectives on Terrorism*, 10 (1), pp.19-31.
- Αρσονιάδης Β. (2018) *Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας και η σχέση της με τη θεωρία του Στρατηγικού Βάθους, η περίπτωση των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής (2002-2016)*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 138-139.
- Αρσονιάδης Β. (2018) *Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας και η σχέση της με τη θεωρία του Στρατηγικού Βάθους, η περίπτωση των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής (2002-2016)*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 138-139.
- Βόλκαν, Β. και Ίτσκοβιτς, Ν. (2005) 'Ατατούρκ, Μια Ψυχογραφία'. Μτφ. Κώστας Ζερβός, Κ. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ. 122.
- Γιαλλουρίδης, Κ. Χ., & Λαγγίδης, Θ. Α. (2013) *Μετακεμαλισμός*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Ήφαιστος, Π. (2015) *Νέο-οθωμανισμός και τουρκική στρατηγική μετά το 2002. Συγκριτική ανάλυση της ελληνικής και τουρκικής στρατηγικής, από το συλλογικό «το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία»*. Βάρη: Ποιότητα, σελ. 231.
- Κωσταράκος, Μ. (2019) 'Στρατηγός Κωσταράκος: Η Τουρκία Δεν Μπλοφάρει' *Πρώτο Θέμα*
- Λίτσας, Σ. (2015) *Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: μια ενδοσκόπηση στο «Στρατηγικό Βάθος»*, από το συλλογικό «το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία» Αθήνα: Ποιότητα, σελ.182-184.
- Λίτσας, Σ. Ν. (2007) *Η σύγχρονη Τουρκική Πραγματικότητα και ο Ρόλος του Στρατού στις Δομές Εξουσίας του Κράτους: από τη θεσμική κατοχύρωση στη Συνειδησιακή Ταύτιση*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, σελ. 27-28.
- Λυγερός, Σ. (2019) 'Δεν Είναι ο Ερντογάν, Είναι η Τουρκία 'Ηλίθιε': Κοινός Παρονομαστής η 'Τουρκοϊσλαμική Σύνθεση'' *SL Press*.
- Μελέτης, Ν. (2019) 'Η Τουρκία διεκδικεί από Ελλάδα, Κρήτη μέχρι Κύπρο' *Liberal*.
- Μηνάγιας, Χ. (2010) *Η Γεωπολιτική Στρατηγική και Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας*. Αθήνα: Τουρίκης, σελ. 35-36.
- Μιχαηλίδης, Ι. (2011) 'Θεσσαλονίκη και Νεότουρκοι: Πρόκειται για Εθνικιστική Κίνηση», *Εφημερίδα Μακεδονία*, Αρ. Φύλλου 28.965, σελ. 27.
- Νταβούτογλου, Α. (2010) *Το Στρατηγικό Βάθος, Η διεθνής θέση της Τουρκίας*. Μετ. Ραπτόπουλος, Ν. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 38, 591, 615-616.
- Τζιάρρα, Ζ. (2019) *Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, σελ. 5-10.
- Χατζηάστρου, Μ. (2021) 'Τουρκικό Δόγμα Γαλάζια Πατρίδα: Προκλήσεις Ελληνικής Στρατηγικής'. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.